



23.74x31.25	1/2	18	עמוד	שבת - מקור ראשון	01/2022	80133731-6
הוצאת ספרים תש"ל אותי לעולם - מאת נטליה גינצבורג - 25910						

עורך שמואל פאוסט

ספרים

רבים מספריה של נטליה גינצבורג רואים > 18 כעת אור בעברית. שלושים שנה למותה

"הכתיבה אינה תרופה לעצבות"

נטליה גינצבורג, הסופרת והפוליטיקאית האיטלקייה ממוצא יהודי, פתחה בפני קוראיה דלתות לבתים שלא היו רוצים להיכנס אליהם: תאים משפחתיים בלתי מתפקדים בפריפריה. אבל דווקא בהם קורה הבלתי צפוי. שלושים שנה למותה / עמיחי שלו /



תחושה של שותפות לדבר עבירה עם כל יהודי. נטליה גינצבורג, טורינו, 1990. צילום: גטו אימג'ס

היא פותחת בפנינו דלתות אל בתים שבאופן טבעי לא היו מגרים ולו במעט את יצר המציצנות הטבוע בנו. בתים שלא היינו רוצים להיכנס אליהם. אבל דווקא בהם, לדידה, קורה הבלתי צפוי. זה הרקע שבו גדלה, והיא לא הייתה יכולה לכתוב על בתים אחרים, למשל בצפון איטליה העשירה או במקומות אחרים. אבל זו גם דרך להסתכל על תרבות מתה לעולם הספרות - היא זו שפתחה את הדלת להיפר ריאליזם האיטלקי, לפריפריה.

נראה שגינצבורג רצתה להראות שגם במעמדות הנמוכים יש נשמות מיוחדות. בכך היא המשיכה תנועה שבדיעבד ניתן לראות רמזים מטרימים קדרי מים שלה. למשל לואיג'י פירנדלו האיטלקי, דור לפנייה, חזר בכמה מיצירותיו אל הנופים הכפריים של מחוזות הולדתו בסיציליה, אבל לא פעם ערבב בין מציאות לדמיון. הסופרים האיטלקיים הגדולים לים לפנייה, כמו פייר פאולו פאזוליני או אנטוניו טאבוקי, גדלו אומנם באותה תקופה אך באו מרקע כלכלי ותרבותי אחר. חברתה אלזה מורנטה אומד גם ביקרה גם היא במחוזות ריאליסטיים, אבל לא פעם גלשה להיסטוריה או לאפוסים חובקי יבשת.

כל המשפחות אינמות

עבור גינצבורג התפרקות המשפחה הייתה מעין מגפה. היא חשבה שמשפחות הן דבר נורא, ולמרות זאת טענה כי האדם זקוק להן ולא יכול בלעדיו. ברם, לא היה לה שום רעיון גואל איך בכל זאת לייצר משפחות מתפקדות ומאשרות. נדמה כי אולי היא ידעה שהן קיימות אישם בעולם, אבל הטילה ספק בכך, מן הסתם האמינה כי כל משפחה היא מראית עין.

ריאליסטית"; היא מתארת את מעמד הפועלים הנמוך האיטלקי בקול אותנטי, מדויק ומשכנע. בלי התייפופויות, קישוטים והסתרות. היא כותבת על אנשים שעל פניו אין בהם שום דבר מיוחד או מעמיק, ושלעולם לא נעצור להתעכב עליהם או נסי תקרין לגבי עולמם הפנימי. עבור העולם הגדול הם כמעט חסרי נוכחות ומעמד, הוא תמיד קורה מחוץ להם. לעיתים הדמויות חולמות עליו, לעיתים מנסות קצת להגשים את עצמן ואז על פי רוב נופלות. אבל דווקא בגלל שלכאורה הדמויות כה מוחצנות, רגילות, אפילו בנאליות - המעשה הספרותי של גינצבורג מקבל יתר תוקף. היא הופכת את הרגיל לייחודי. היא מראה שבכל אדם יש אידיוסינקרטיות, גם אם הוא מתנהג ונראה כאחרון הפרחחים.

אך עוד לפני העולם שבחוץ והמשק הבלתי נמנע אתו, הסדק או השבר מתחילים כבר בבית, בילדות, במשפחה. לא צריך לצאת מסף הדלת כדי לייצר דרמות מעוררות השתאות. הבית, המקום שבה מגדיר את כולנו ומכונן את האישיות שלנו; המקום שאמור להיות העוגן, מקור חום, ושפעמים כה רבות הוא המקום שמעכב אותנו, שפוגע בנו, שהורס אותנו.

גינצבורג לרוב מתארת תאים משפחתיים, קתרי ליים או יהודיים, שאינם מתפקדים לפי כל מערך ציפיות שהוא, שאין בהם אהבה ואין בהם תוחלת. הנשים אבודות בתוך הזוגיות שלהן, מאבדות את קולן, לעיתים מוצאות נחמה בילדים, לעיתים מתעללות בהם נפשית. האבות נעים על הספקטרום שבין מאצ'ואיזם כפרי מסורתי לאטימות. אם כי לא תמיד זה עובר לדור הבא. למשל, דמותו של האח ניניו ב"דרך ההולכת אל העיר".

יש קונצנזוס כמעט גורף סביב האמירה שנטליה גינצבורג היא אחת הסופרות הגדולות של המאה העשרים, שהפופולריות וההצלחה המסחרית - גם שלושים שנה לאחר מותה של גינצבורג, ספריה ממשיכים להימכר במיליונים ברחבי העולם - אינן עור מדות בסתירה לטוטליות האמנותית שלה.

גינצבורג פרסמה בסך הכול 16 ספרים, ובהם פרוזה, מחזות ומסות. לאחרונה ראו אור בתרגום לעברית כמה מהם ("איפה הכובע שלי?", "הדלת הלא נכונה", הספריה החדשה; "המדות הקטנות" ו"צ'קוב", תשע נשמות; "אל תשאלי אותי לעולם", מאגנס). היא עסקה גם בתרגום, ובין השאר תרגמה לאיטלקית את יצירותיהם של פרוט, פלובר וג'י דהמופסאן.

עבור גינצבורג עצמה, והיא אף אמרה זאת באופן מוצהר, עיקר כתיבתה הייתה הפרוזה. בעבור מי שטרם נחשף אליה, יצא עתה לאור בתרגום מחדש, בהוצאת הספריה החדשה, ספר הכולל המישה רומנים קצרים שלה (שלושה מתוכם - "ולנטינו", "ככה זה קרה" ו"קולות הערב" - נחשבים בעיני רבים לליבת יצירתה), בתוספת המישה סיפורים קצרים שטרם פורסמו בעברית.

במובן מסוים, אפשר לראות במחזותיה השתקפות כחושה של הפרוזה שלה. זה אותו עולם, אותם ניואנסים, רק בלבוש קל ושלדי יותר. הפרוזה שלה יותר מלאה. מאמריה ומסותיה - מעניינים, מעוררי מחשבה ומצחיקים ככל שיהיו - בדומה למאמריהם של סופרים וסופרות אחרים מעשורים רחוקים, הם לרוב לא כל כך אקטואליים וחסרים את אותה אליזמניות שמאפיינת את היצירה הספרותית.

לפיכך, בלתי נמנע לשאול: מהי אותה טביעת אצבע ייחודית שהותירה גינצבורג בעולם התרבות, שככל הנראה לא יימחקר לעולם? זוהי כמובן שאלה מורכבת, שעשויות להיות לה כמה תשובות. לעיתים נדמה כי הדבר הדומיננטי ביותר המאפיין את יצירתה הוא דווקא חוסר האפשרות לקטלג אותה מבחינה סוגתית, שכן "ריאליזם" זו תמיד הגדרה גנרית מדי. בכל זאת, מדובר במושג שיכול להוות עוגן, או נקודת זינוק הכרחית.

חברה של אלזה מורנטה

למעשה, רוב יצירתה היא יותר "היפר





13.54x25.67	2/2	עמוד 19	שבת	מקור ראשון	01/2022	80133730-5
הוצאת ספרים אל תשאל אותי לעולם - מאת נטליה ג'ינצבורג - 25910						

גינצבורג, נכתב מנקודת מבטה כילדה ומגולל את קורותיה של משפחה, ללא התערבות של המספרת הבוגרת הכולל-יודעת. דרך הדיבור הפרטי היא יוצרת מלאות, נמנעת מסנטימנטליות, מתנגדת לנרטיב מקובע, ומתמקדת באנשים הפשוטים ובאופן שבו מהלכים חברתיים משפיעים עליהם.

בנוסף לכול, נטליה ג'ינצבורג הייתה ממוצא יהודי. על כך אמרה:

נראה לי שאני מעורבת באופן ישיר בכל דבר הקשור ליהודים. אני יהודייה רק למחצה, מצדו של אבי, אבל תמיד חשבתי כי החלק היהודי שבי בוודאי כבד יותר ומעיק עלי יותר מהחלק שאינו יהודי. אם אני נפגשת במקרה עם מישהו ומגלה כי הוא יהודי, באופן טבעי אני מרגישה זיקה כל-פיו. ייתכן אפילו כי לאחר רגע הוא יראה בעיני בלתי נסבל, ובכל זאת נותרת בי תחושה של שותפות לדבר עבירה. נטייה זו נראית לי מוזרה ואין היא חביבה עלי כלל, משום שהיא מתנגשת בגלוי בכל מה שהאמנתי בו כל ימי חיי, מפני שאני עדיין טוענת כי אין זיקה בין יהודי ליהודי פרט לזיקה שטחית ביותר, מכיוון שאני חושבת כי כל בני האדם חייבים להשתחרר ממגבלות מוצאם.

עוד זקוקים לנחמה

האם הייתה באמת כה תמימה להאמין שבני אדם, יהודים ולא יהודים, מסוגלים להשתחרר ממוצאם? מסוגלים להביט נכוחה לעבר העתיד, להכניס את העבר לפרופורציות הנכונות, לא לתת לו – כמו לתת-מודע של אדם בעל הרס עצמי – להשתלט על סדר היום הפרטי והלאומי?

מהתבוננות ביצירתה התשובה היא חד-משמית – לא. מחד, מיצירתה שפעו כמעט תמיד הרבה חום ואהבה וריחות טעימים ואינטימיות וצ'וק. מאידך, גם פסימיות קיומית עד כדי חידלון. היא עצמה, באחד הריאיונות איתה, אמרה זאת ללא כחל וסרק: הכתיבה אינה תרופה לעצבות. באותה שיחה עם סיניבאלדי היא מוסיפה:

אדם אינו יכול לשנות באשליה שהמקצוע שלו ילטף אותו ויעניק לו נחמה. בימי חיי עברו עלי אין סוף ימי ראשון קודרים וגלמודים שבהם רציתי מאוד לכתוב משהו כדי לשכך את הבדידות ואת השעמום, קיוויתי שהמילים והמשפטים ירגיעו אותי וינחמו אותי. אבל לא הצלחתי לכך. תוב אפילו שורה אחת. המקצוע שלי תמיד הפנה לי עורף ברגעים האלה, לא רצה להיענות לי. כי מקצוע הכתיבה אינו משמש לעולם נחמה או בידור... המקצוע הזה הוא אדון המסוגל להצליף בנו עד זוב דם, אדון שצועק ומטיל עונשים. עלינו לבלוע רוק ודמעות ולחשוק שיניים ולנגב את הדם הניגר מפצעינו כדי לשרת... ואז הוא עוזר לנו לעמוד על רגלינו, לעמוד על קרקע יציבה, עוזר לנו לגבור על השיגעון ועל הטירוף, על הייאוש ועל הקדחת. אבל הוא רוצה להיות השליט ומסרב להיענות לנו כאשר אנו זקוקים לו.

המקום שבו גם המקצוע וגם היצירה אינם מספקים ולו שמץ נחמה, אלא רק יסלת לעמוד על הרגליים, לשרוד עוד קצת, הוא מקום שלא נותר בו שמץ תמימות. הוא מקום מפוכח, עצוב, אבל כל כך אמיתי. מקום שכונן את העובדה שעבור מילוני קוראים גינצבורג דווקא כן סיפקה בידור ונחמה. ●

אם יש תקווה היא תמיד אצל האינדיבידואל, שכדי להתממש הוא צריך לצאת מהכלוב השקוף שנקרא משפחה. הוא צריך לעשות משהו כנגד המסורת, כנגד הציפיות, כנגד כל הקאורדינטות של התרבות שבה גדל. לא תמיד מדובר בהכרח במעשה כלשהו, כמו לצאת מהבית אל העיר הגדולה ולהיות עצמאי. פיזית אפשר הרי לקום יום אחד ולנסוע לרומא הגדולה או לכל מקום אחר. אבל תמיד משלמים על כך מחיר רגשי. תמיד אתה עירום בעולם, כמו בלי עור, במבחן האומץ הגדול. גינצבורג אומנם סיפרה סיפורים קטנים על אנשים קטנים, אבל דווקא דרך הפרטי והצד הצליחה גם לעסוק בפוליטי ובחברתי, אך לא לתת לו להכתיב את האג'נדה או לעמוד בחזית. גינצבורג הייתה פעילה כנגד הפשיזם והצטרפה למפלגה הקומוניסטית האיטלקית לאחר מלחמת העולם השנייה, אך עזבה אותה ושבה לשורותיה בשנות השמונים של המאה העשרים כנציגה מטעמה בפרלמנט.

זו הייתה תקופה של אמונה כמעט עיוורת באידיאולוגיות, ומנגד התפכחות כואבת והבנה שאידיאולוגיה היא נרטיב, שבסופו של דבר לא מספק כמעט שום סובלימציה לכוחות המסורתיים הרוצים לשלוט. את חוסר האונים הזה היא ביטאה בכתיבתה המאוחרת, כאשר היא מתארת עולם טרגי שבו צעירים הולכים אל מותם באופן סדרתי. מי שנשאר בחיים יכול אולי להתנחם בשיכרון, אבל ברוב המקרים שום דבר לא יספק לו נחמה.

כך למשל היא כותבת ב"מיקלה שלי", באחד הרגעים הקודרים והפסימיים ביותר ביצירתה: לנערים של היום אין זיכרונות, ובעיקר אין הם מטפחים אותם, כותב אוסוואלדו, ידידו המבוגר, לאנג'ליקה אחותו של מיקלה, אחרי שזה נרצח בהתנגשויות אלימות עם סטודנטים בברזל. ואת יודעת שגם למיקלה לא היו זיכרונות, או שהוא מעולם לא טרח לאוורר אותם ולטפחם. מי שעדיין מטפח את הזיכרונות הם אולי את, אמה שלך ואני, משום שבחיים הנוכחיים שלנו אין מה שישווה למקומות ולרגעים שחלפנו על פניהם בדרכנו. אנחנו מתנחמים בלא כלום כשאין לנו אלא לא כלום (עמ' 183).

זיקה טבעית ליהודים

הסיפורת של גינצבורג נמסרת תמיד בגוף ראשון, ולרוב הדוברות יודעות להביט באירוניה או בשוכבות על משוגותיהן ועל תקוותיהן הנמוגות. "בין שזה אני אמיתי ובין שזה אני דמיוני, אני תמיד כותבת אני שלי, ותמיד מתבוננת בדברים מזווית ראייה אחת בלבד, ההתבוננות שלי בעולם היא מזווית ראייה אחת בלבד. מעולם לא הצלחתי לטפס על פסגות ולהשקיף על הכול מלמעלה. אמנם שאפתי לכך, אבל לא הצלחתי", אמרה פעם למארינו סיניבאלדי (בריאיון שמופיע ב"קשה לאדם לדבר עם עצמו", הוצאת כרמל).

אבל לאותו אני על שלל מופעיו יש תמיד אותו סגנון, לשון מסעירה, לירית, מדויקת ולעיתים מצחיקה ועצובה. היא יוצרת אותו לרוב באמצעות דיבור ישיר מאוד, קונקרטי ומינורי. כך הצליחה לשמור על מידת ריחוק מהטקסט שהיא כותבת – אלמנט שהפך למזוהה איתה. הדבר ניכר במיוחד ב"אמרות משפחה", שמבוסס על סיפור חייה של